

УДК 37.013.42:316.62:316.614

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.3.8>

Ольга КРАСНИЦЬКА

кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач кафедри суспільних наук, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, просп. Повітрофлотський, 28, м. Київ, Україна, 03049

ORCID: 0000-0002-0417-3318

Бібліографічний опис статті: Красницька, О. (2021). Профілактика соціальної депривації особистості. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 52–59, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.3.8>

ПРОФІЛАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ ДЕПРИВАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Приналежність до певної соціальної групи, прийняття нею, ідентифікація з її членами, потреба у спілкуванні та любові, самореалізація у соціальному середовищі є базовими соціальними потребами особистості, обмеження або позбавлення яких породжує соціальну депривацію.

Статтю присвячено теоретичному дослідженню проблеми профілактики соціальної депривації особистості. Доведено, що в сучасному суспільстві та соціальних умовах її може пережити будь-яка людина. Соціальну депривацію розглянуто з боку обмеження соціальних потреб та соціальних контактів чи обмеження можливостей для їх задоволення, ізоляції або самоізоляції, порушення соціальних норм, прийнятих у суспільстві чи в певному соціальному середовищі, обмеження можливостей для повноцінної соціалізації особистості, тривалого (короткотривалого) повного або часткового позбавлення людини соціальних потреб.

Виокремлено джерела соціальної депривації. Охарактеризовано явище соціальної самодепривації. Підтверджено їхній негативний вплив на саму особистість, що породжує видозміну її характеристик, поведінку людини, розвиток особистості.

Профілактику соціальної депривації визначено як комплекс соціальних і психолого-педагогічних заходів, спрямованих на задоволення соціальних потреб людини, розширення кола її соціальних контактів, повноцінну соціалізацію особистості в певному соціальному середовищі, а також попередження порушення соціальних норм, формування позитивних соціальних якостей і цінностей.

Окреслено зміст первинної та вторинної профілактики соціальної депривації особистості, описано її стратегії й моделі. У межах стратегії запобігання та подолання проаналізовано моделі поширення фактичних знань, формування здорового способу життя, навчання позитивної поведінки, соціального впливу, стримування, ствердження моральних принципів. У межах стратегії нормалізації охарактеризовано зміст моделей контрольованого впливу й зменшення шкоди.

Ключові слова: профілактика, стратегії та моделі профілактики, соціальна депривація, соціальна самодепривація, соціальні потреби, соціальні контакти, соціальне середовище.

Olha KRASNYTSKA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Social Sciences, National Defense University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, 28, Povitroflotskyi Avenue, Kyiv, Ukraine, 03049

ORCID: 0000-0002-0417-3318

To cite this article: Krasnytska, O. (2021). Profilaktyka sotsialnoi deprivatsii osobystosti [Prophylaxis of social deprivation of an individual]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 52–59, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.3.8>

PROPHYLAXIS OF SOCIAL DEPRIVATION OF AN INDIVIDUAL

The basic social needs of an individual include belonging to a certain social group, accepting it, identifying yourself with its members, the need for communication, love, self-realization in the social environment. The restriction or deprivation of these needs generates social deprivation.

The article is devoted to a theoretical study of the problem of prevention of social deprivation of an individual. It was proved that anyone in modern society and social conditions can experience it. Social deprivation is viewed as the result of limiting social needs and social contacts or limiting opportunities to meet them, isolation or self-isolation, violation of social norms accepted in society or a particular social environment, limiting opportunities for full socialization of the individual, long-term complete or partial deprivation of social needs.

The sources of social deprivation were singled out. The phenomenon of social self-deprivation was characterized. Their negative impact on the personality itself, which causes changes in personal characteristics, human behavior, personality development, was confirmed.

Prophylaxis of social deprivation is defined as a set of social and psychological-pedagogical measures aimed at meeting social needs, expanding the range of social contacts, full socialization of the individual in a particular social environment, as well as preventing violations of social norms, formation of positive social qualities and values.

The content of primary and secondary prophylaxis of social deprivation of an individual was outlined, its strategies and models were described. Within the strategy of prevention and overcoming, the models of dissemination of factual knowledge, formation of a healthy lifestyle, teaching of positive behavior, social influence, restraint, affirmation of moral principles were analyzed. Within the framework of the normalization strategy, the content of the controlled impact models and the harm reduction models was characterized.

Key words: *prophylaxis, prevention strategies and models, social deprivation, social self-deprivation, social needs, social contacts, social environment.*

Актуальність проблеми. Е. Фромм у праці «Мати чи бути?» зазначає, що від початку індустріальної епохи людина прагнула до необмеженого прогресу – перемоги над природою, матеріального достатку й безперешкодної особистої свободи, тобто всеосяжного щастя для переважної більшості (Фромм, 2010: 13). Здавалося б, сучасний світ, суспільство, соціум настільки багатогранні, різноманітні й дарують особистості широке поле можливостей. Водночас у процесі спілкування з дітьми, колегами, рідними, друзями ми постійно чуємо, що людину щось не влаштовує, вона чимось не задоволена, відчуває певні обмеження. Зокрема, це стосується соціальних контактів, соціальних потреб, необхідності відповідати соціальним нормам. До того ж, як продовжує Е. Фромм у праці «Втеча від свободи», багатогранна свобода хоча і принесла людині незалежність та раціональність, але зробила її ізольованою, а отже, стримованою й безсилою (Фромм, 2019: 8).

Згідно з теорією А. Маслоу, кожна особистість має потребу у приналежності та любові, тобто належати до певної соціальної групи, бути прийнятим нею, відчувати себе в безпеці серед її членів, а також ідентифікувати себе з ними, наслідувати їх, бути визнаним ними, реалізувати свої прагнення у соціальному середовищі, отримати позитивну соціальну оцінку. Людина має відчувати себе частиною соціуму. Будь-яке позбавлення, обмеження цих потреб породжує стан депривованості особистості – соціальну депривацію. З іншого боку, соціальна депривація перешкоджає успішній соціалізації особистості, самореалізації та повноцінному виявленню її соціальності. Тож питання профілактики соціальної депривації знаходиться серед тих, що не набуває своєї актуальності з часом, а просто не втрачає її, незважаючи на час і простір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання соціальної депривації вчені досліджують у різних аспектах. Як чинник девіантної поведінки її характеризують О. Малахова, В. Павелків, Т. Храпко. Взаємозв'язок самотності та соціальної депривації розкривають Л. Варава, Г. Криворотько. Подолання соціальної депривації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, досліджує А. Полянничко. Її вплив на емоційний розвиток людини пояснюють Н. Баташева, О. Піщанська, самоставлення особистості – С. Вільдгрупе, соціалізацію особистості – Л. Пілецька, професійну діяльність науково-педагогічних працівників – Ю. Терлецька. Питання соціальної депривації в умовах пандемії COVID-19 та карантину окреслюють Ю. Коронева, Г. Улунова, Б. Костюк, Ю. Щербань. Більшість робіт присвячено впливу соціальної депривації на особистість або ж її подоланню. На нашу думку, необхідно приділити увагу проблемі профілактики соціальної депривації, адже вона спрямована на попередження чи локалізацію обмеження (позбавлення) соціальних потреб особистості.

Метою статті є з'ясування сутності, джерел і наслідків соціальної депривації особистості, аналіз змісту, стратегій та моделей її профілактики.

Природа соціальної депривації. На проблему соціальної депривації особистості ми можемо подивитися під різними кутами. Як відхилення від реальних соціальних норм у суспільстві та в різних соціальних спільнотах, що відображають певний ступінь ізоляції індивіда від соціального кола й соціального середовища, її розглядає Л. Міщик (Енциклопедія для фахівців соціальної сфери, 2013: 335); як зниження дієспроможності психіки особистості з причин недорозвинення або несформованості чи

руйнування певних психічних параметрів через незадоволення суб'єктом соціальних потреб, необхідних для його нормальної життєдіяльності й розвитку, – Ю. Терлецька (2014: 30).

Варто звернути увагу на погляди О. Бровка та М. Яцюка, які описують соціальну депривацію, з одного боку, як бар'єр у засвоєнні особистістю соціальних ролей, формуванні властивостей і якостей, необхідних для адекватного сприйняття, оцінки соціальної реальності, ухвалення свідомих рішень у конкретних ситуаціях. З іншого боку, вчені трактують її як позбавлення соціальних благ чи необхідних життєвих умов, що спричиняють соціальну незадоволеність, яка в кінцевому підсумку призводить до зростання соціальної напруги й соціального протесту (Бровка, Яцюк, 2019).

Ми визначаємо соціальну депривацію як явище, що характеризується обмеженням соціальних контактів людини, виникненням, поширенням чи загостренням відхилень від певних соціальних норм через часткову або повну ізоляцію індивіда від соціального середовища (Красницька, 2015: 7).

Отже, соціальну депривацію варто розглядати і як стан особистості, і як процес. Вона може бути і причиною (наприклад, девіантної поведінки), і наслідком (наприклад, самоізоляції). Потрапляючи в певне соціокультурне середовище, особистість проходить у ньому соціалізацію, засвоюючи його норми й цінності, будуючи систему соціальних зв'язків. Водночас людина може не приймати певні соціальні норми, поведінку інших осіб, якщо вони суперечать її особистісним цінностям, але змушена перебувати в такому соціальному оточенні. Через це навіть психічно здорова особистість, яка легко адаптується в одному соціальному середовищі чи соціальних умовах, в інших здатна відчувати обмеження соціальних потреб і переживати соціальну депривацію.

Соціальну депривацію варто розглядати з кількох боків, а саме:

1) обмеження соціальних потреб та соціальних контактів або обмеження можливостей для їх задоволення (наприклад, унаслідок перебування дитини у школі-інтернаті чи іншому закладі закритого типу);

2) ізоляції або самоізоляції (наприклад, унаслідок виконання військовослужбовцем завдання у відриві від основних сил, самоізоляції

людини через хворобу чи внаслідок пандемії COVID-19);

3) порушення соціальних норм, прийнятих у суспільстві чи в певному соціальному середовищі;

4) обмеження можливостей для повноцінної соціалізації особистості (наприклад, унаслідок неприйняття певних соціальних норм і цінностей, що суперечать особистим цінностям чи моральним нормам людини або через хворобу, інвалідність);

5) тривалого (короткотривалого) повного або часткового позбавлення людини соціальних потреб.

Соціальна самодепривація. На нашу думку, сьогодні потрібно звернути увагу на соціальну самодепривацію, адже умови пандемії COVID-19 змусили нас обмежити живе спілкування. Багато людей і в період послаблення карантину свідомо продовжували лімітувати соціальні контакти. Спілкування у соціальних мережах, по телефону, скайпу не може повноцінно задовольнити потребу у дружбі й любові, характеризується дефіцитом позитивних емоцій, адже почуття неможливо виразити без міжособистісної взаємодії. До того ж емоції або навіть цілі фрази під час віртуального спілкування здебільшого замінюються смайликами, що веде до емоційної бідності, зниження здатності до ефективної живої комунікації, регуляції власних емоційних станів, самопрезентації в реальному комунікативному просторі, нерозуміння емоційних переживань інших людей. О. Хміляр наводить статистику на прикладі військовослужбовців, серед яких майже 70% щоденно відвідують соціальні мережі, 44% проводять там до двох годин, а 34,1% використовують їх як канал спілкування з друзями (Хміляр, 2021: 123).

Згідно з теорією позитивного підкріплення, людина має отримувати позитивні емоції протягом виконання будь-якої роботи, чи то буде навчання, чи спілкування з колегами або друзями, чи виконання робочого завдання. Це мотивує її до дій, сприяє розвитку ціннісно-мотиваційної, емоційної та комунікативної сфер.

Соціальна самодепривація порушує звичну структуру життєдіяльності особистості, значно збіднює спілкування, призводить до зниження рівня домагань, появи стресу, спотворення або втрати соціальної ідентичності, породжує ціннісні амбівалентності, проблеми

самоствердження. У Т. Яценко знаходимо, що вона гальмує реалізацію особистісного потенціалу суб'єкта у соціумі, спричиняє переоцінку цінностей, викривлене сприйняття реальності, спрямованість людини на себе (Яценко та ін., 2015: 10–11). О. Максименко підтверджує у своїх дослідженнях, що самодепривована особистість схильна до зовнішніх впливів, не вільна у власних думках і діях, конформна, нею легко управляти (Максименко, 2015: 314).

Джерела соціальної депривації. Для людини як соціальної істоти природно відчувати потребу в соціальних контактах, спілкуванні, дружбі, любові. Е. Фромм пише, що потреба бути пов'язаним із зовнішнім світом та уникати самотності закладена в саму суть людського способу життя. Почуття цілковитої самоти й ізольованості призводить до психічної дезінтеграції (Фромм, 2019: 30). Водночас соціальні контакти та зв'язки налагодити буває складно, адже кожен із нас має індивідуальні особливості, цінності, якості, інтереси. І знайти коло однодумців, тих, хто приймає наші ідеї, поділяє погляди, «думає й дивиться» з нами в одному напрямі, не завжди вдається. До того ж людина може перебувати у соціумі, але відчувати почуття ізоляції. Соціальне середовище, як влучно наголошує Е. Фромм, має дати змогу особистості реалізувати індивідуальне «Я», тобто виразити інтелектуальні, емоційні та чуттєві здібності (Фромм, 2019: 8). До того ж соціальна депривація може носити тимчасовий характер, наприклад у разі виконання військовослужбовцем завдань у районі ведення бойових дій, перебування у тривалому поході на кораблі, у ворожому полоні.

Особистість переживає соціальну депривацію через ізоляцію (самоізоляцію); відсутність у довколишньому середовищі осіб зі схожими поглядами та цінностями, тих, із ким би людина почувала себе вільною й самою собою; неможливість реалізувати себе в певному соціальному середовищі, соціальній групі; неприйняття людини соціальною групою; неприйняття особистістю норм, притаманних соціальній групі; неможливість засвоєння певних соціальних ролей; нездатність належати до соціального середовища чи окремої соціальної групи. Зокрема, Е. Фромм зауважує, що особистість має належати до якоїсь спільноти, в іншому разі її життя не набуває сенсу й спрямованості,

вона відчувається порошиною, а відчуття власної нікчемності її пригнічує. Природа людини підвладна уникненню ізоляції та моральної самотності (Фромм, 2019: 33).

Вплив соціальної депривації на особистість. Наслідки соціальної депривації залежать від її причин, тривалості, повноти обмеження чи позбавлення соціальних потреб, сприйняття людиною навколишньої ситуації, індивідуальних характеристик, стійкості особистості. На думку М. Конової та Н. Слюняєвої, вирішальне значення мають дві групи чинників, а саме: 1) рівень деприваційного досвіду особистості, здатність протистояти впливу ситуації (ступінь психологічної стійкості); 2) ступінь жорсткості, модифікаційної потужності й міра багатоаспектності деприваційного впливу (Конова & Слюняєва, 2016, с. 168).

У монографії «Самодепривація психіки та дезадаптація суб'єкта» автори зазначають, що в умовах соціальної депривації змінюється спрямування активності особистості, втрачається орієнтир на адаптацію до соціуму, посилюється спрямування психіки людини на саму себе, всередину, що спричиняє пасивність поведінки. До того ж вона гальмує особистісний розвиток (Яценко та ін., 2015: 9).

Я. Гошовський наголошує на тому, що депривація спричиняє неадекватний модус свідомості, негативно позначається на самосвідомості, породжує відхилення у формуванні самооцінки, шкодить психічному здоров'ю, слугує причиною розладів і дисгармоній у процесі особистісного становлення (Гошовський, 2018: 56). Учений зазначає, що депривована особистість відчуває страх втрати самоідентичності, що породжує широку гамму захисних стратегій, які можуть викривити й деформувати образ «Я» (Гошовський, 2018: 52). Тривала соціальна депривація призводить до стійкої поведінкової агресивності (Гошовський, 2018: 54).

Як бачимо, соціальна депривація здійснює негативний вплив і на особистість людини, видозмінюючи її характеристики, і на поведінку, і розвиток особистості. Це підтверджує необхідність розгляду стратегій та моделей її профілактики.

Поняття та рівні профілактики соціальної депривації. Профілактику соціальної депривації ми розуміємо як комплекс соціальних і психолого-педагогічних заходів, спрямованих на

задоволення соціальних потреб людини, розширення кола її соціальних контактів, повноцінну соціалізацію особистості в певному соціальному середовищі, а також попередження порушення соціальних норм, формування позитивних соціальних якостей і цінностей. Її метою є створення умов для повноцінного функціонування й самореалізації людини в соціальному середовищі та соціальних умовах, навчання ефективній взаємодії із соціальним оточенням, формування позитивного мислення й необхідних соціальних навичок у разі діяльності в умовах вимушеної ізоляції чи самоізоляції.

Профілактика соціальної депривації проводиться здебільшого на первинному та вторинному рівнях. Первинна профілактика передбачає реалізацію профілактичних програм чи проведення окремих профілактичних заходів, що мають на меті розвиток соціальних знань, якостей, навичок і цінностей, необхідних для ефективного функціонування особистості в певному соціальному середовищі, швидкої адаптації до нього, взаємодії із соціальним оточенням. Водночас вона спрямована на опанування особистістю соціальних ролей, усвідомлення себе частиною соціальної групи, прийняття її членів, налагодження соціальних контактів, засвоєння соціальних норм, притаманних соціальній спільноті. Великого значення набуває розвиток здатності людини залишатися самою собою, проявляти індивідуальність, гармонійно доповнювати соціальну групу, насичувати її діяльність та самореалізовуватися в ній.

Вторинна профілактика соціальної депривації спрямована на виявлення й усунення причин обмеження, позбавлення чи обмеження можливостей для задоволення соціальних потреб особистості, соціальних контактів, причин ізоляції (самоізоляції). Великого значення набуває послаблення дії чинників, що спричиняють ці обмеження, а також навчання функціонування особистості в умовах вимушеної ізоляції чи самоізоляції, оскільки за умов специфічної діяльності людини, наприклад військової служби у віддалених районах, виконання спеціальних завдань чи перебування дитини в закладі закритого типу, повністю уникнути ізоляції неможливо.

Вторинна профілактика передбачає реалізацію профілактичних програм чи профілактичних заходів, спрямованих на поперед-

ження ускладнень негативних форм поведінки у соціальному середовищі, порушення соціальних норм, створення сприятливого й підтримуючого середовища, формування мотивації та соціальних навичок, що дадуть змогу особистості змінити модель своєї поведінки на суспільно корисну.

Стратегії й моделі профілактики соціальної депривації. Ґрунтуючись на підході Т. Журавель до аналізу стратегій і моделей соціальної профілактики (Соціальна педагогіка, 2013: 90–93), ми пропонуємо розглянути в межах профілактики соціальної депривації стратегію запобігання й подолання та стратегію нормалізації.

Стратегія запобігання й подолання спрямована на недопущення порушення особистістю соціальних норм у соціальному середовищі, усунення ризиків і наслідків обмеження чи позбавлення задоволення соціальних потреб. У межах цієї стратегії проаналізуємо кілька моделей профілактики соціальної депривації.

Модель поширення фактичних знань передбачає інформування суб'єктів про норми, цінності, традиції, правила певного соціального середовища, норми спілкування, безпечну поведінку в різних життєвих і професійних ситуаціях, розвиток соціальних знань, якостей і навичок для ефективної взаємодії із соціальним оточенням. Підняття важливих тем дружби та любові, побудови конструктивних стосунків, допомоги одне одному сприяє емоційному розвитку особистості. Сьогодні доречно інформування щодо ефективного соціального функціонування людини в умовах карантину.

Модель формування здорового способу життя передбачає залучення особистості до різноманітних заходів, що дають змогу розширити коло соціальних контактів, знайти коло однодумців, зав'язати конструктивні особисті й професійні стосунки, бути активним суб'єктом у соціальному середовищі, сформувати цінності соціальної взаємодії та власного психічного здоров'я. Це забезпечує соціальний розвиток особистості.

Модель навчання позитивної поведінки сприяє опануванню різних соціальних ролей, соціальних функцій, адаптації в соціальному середовищі чи вимушених соціальних умовах, повноцінній соціалізації особистості, її самоствердженню та самореалізації в певній діяль-

ності й соціальному оточенні. Профілактичні заходи спрямовані на розвиток умінь задовольняти свої соціальні потреби, умінь ефективної комунікації, розв'язання будь-яких особистих чи професійних проблем, формування позитивного мислення. В умовах карантину за цією моделлю доречно проведення тренінгів щодо поведінки людини в умовах самоізоляції.

Модель соціального впливу має на меті поширення цінностей і традицій у соціальному середовищі через установлення загальних правил, долучення його суб'єктів до активної соціальної діяльності, прищеплення їм певних норм поведінки, упровадження на рівні законодавства положень, що забезпечують соціальне благополуччя конкретної соціальної спільноти.

Модель стримування ґрунтується на установленні чітких норм і правил у певному соціальному середовищі, забороні негативних форм та моделей поведінки переважно через покарання. На нашу думку, позитивною практикою було б залучення особистості до різноманітних видів суспільно корисної діяльності, зокрема тієї, що вимагатиме відповідальності, самостійності, креативності, роботи в команді, виховання через доручення й похвалу.

Модель ствердження моральних принципів передбачає прищеплення соціальних цінностей спільноти, соціального середовища, норм спілкування, моральної поведінки всім її членам у процесі соціалізації та соціальної адаптації.

Стратегія нормалізації у профілактиці соціальної депривації пропонує усунення обмеження можливостей для задоволення соціальних потреб, недопущення негативних наслідків впливу соціальної депривації на особистість та її поведінку. У її межах звертаємо увагу на моделі контрольованого впливу й зменшення шкоди.

Модель контрольованого впливу допускає певний ступінь впливу соціальної депривації на особистість, особливо тимчасового характеру. Водночас варто навчати людину діяти й задовольняти соціальні потреби в таких умовах. Можливе навіть незначне порушення соціальних норм, що немає істотного впливу загалом на соціальне середовище, соціальне оточення чи соціальний розвиток особистості, адже людина може не приймати окремі соціальні норми, що суперечать її особистісним цінностям, але узгоджуються із загальнолюдськими. Допускається також ізоляція чи самоізоляція

на незначний проміжок часу, що не призводить до негативних наслідків, а, навпаки, сприяє творчому розвитку особистості. Ще одним напрямом профілактичних заходів у межах цієї моделі є навчання самоконтролю, розуміння й прийняття інших членів соціальної групи, опанування конструктивних тактик поведінки у спілкуванні, зокрема конфліктній взаємодії.

Модель зменшення шкоди передбачає зниження ризику негативних наслідків впливу соціальної депривації на особистість, підтримка її в умовах ізоляції чи самоізоляції, в умовах переживання відчуття самотності, подолання життєвих труднощів, можливо, навіть неприйняття соціальною спільнотою.

Велике значення у сучасному інформаційному просторі мають поінформованість і навчання розпізнавати фейкові повідомлення, що сьогодні заповнили новини та мережу Інтернет, зокрема про необхідність карантину, обмеження міжособистісних контактів, спілкування й т. п. Як зазначає О. Хміляр, основна небезпека засобів масової інформації коріниться у їх переважній неконтрольованості з боку держави та її правових інститутів, що робить користувача Інтернету легкодоступною цільовою аудиторією (Хміляр, 2021: 123).

Варто зауважити, що 56% активних користувачів соціальних мереж відзначають зручність і легкість отримання інформації про актуальні події, оскільки багато інформації з різних джерел зібрано в одному місці. Ще 31% аргументує свою позицію тим, що інформація з'являється швидше, ніж у засобах масової інформації. 77% активних користувачів погоджуються з тим, що в соціальних мережах багато дезінформації та фейків. До того ж кожен п'ятий українець із них черпає інформацію з російських соціальних мереж (Джерела інформації, медіаграмотність і російська пропаганда, 2019: 8–9), що є негативним явищем, оскільки може ворожо налаштовувати одну людину проти іншої, створювати основу для деструктивного спілкування, розривання міжособистісних стосунків тощо, що, зі свого боку, призводить до соціальної депривації.

Негативну дію фейків підтверджує О. Хміляр, зазначаючи, що вона покликана вражати емоційний, мотиваційний, соціальний, екзистенційний, інтелектуальний боки психіки людини (Хміляр, 2021: 131). Емоційне сприйняття

і переживання віртуально створених сюжетів та образів може погіршити психічне здоров'я особистості (Khmiliar et al., 2021: 139). Фейки викликають стрес, вияви обурення, неспокою, стурбованості, безнадії та гнівливих реакцій (Khmiliar et al., 2021: 144), що призводить до неадекватної поведінки у соціумі.

Висновки. За своєю сутністю соціальна депривація – негативне явище, що здебільшого розглядається як обмеження, повне або часткове позбавлення людини соціальних потреб і соціальних контактів чи обмеження можливостей для їх задоволення, порушення соціальних норм, прийнятих у суспільстві або в певному соціальному середовищі, обмеження можливостей для повноцінної соціалізації особистості. В окремих випадках людина вимушено підпадає під її вплив.

Профілактика соціальної депривації спрямована на задоволення соціальних потреб

людини у спілкуванні, дружбі та любові, розширення кола її соціальних контактів, навчання ефективній взаємодії із соціальним оточенням, соціальну адаптацію, самоствердження й самореалізацію в певному соціальному середовищі, як наслідок – повноцінну соціалізацію особистості, а також попередження порушення соціальних норм, формування позитивних соціальних якостей, навичок і цінностей. Вона сприяє соціальному розвитку особистості та ефективному її функціонуванню у соціумі, подолання особистісних бар'єрів і труднощів. Профілактика соціальної депривації реалізується через стратегію запобігання й подолання та стратегію нормалізації.

Перспективою подальших досліджень є вивчення особливостей соціальної депривації під час виконання військовослужбовцями завдань у відриві від основних сил.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бровко О., Яцюк М. Соціальна депривація як детермінанта і наслідок процесів реформування. *Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 30–31 травня 2019 р. Харків, 2019. С. 297–298. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/21656/1/%D0%91%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E.%20%D0%92.%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8%202019.pdf>.
2. Гошовський Я.О. Психологічні особливості агресивності депривованих підлітків. *Психологія: теорія і практика*. 2018. Вип. 2(2). С. 50–58. URL: [https://doi.org/10.31339/2617-9598-2018-2\(2\)-50-58](https://doi.org/10.31339/2617-9598-2018-2(2)-50-58).
3. Джерела інформації, медіаграмотність і російська пропаганда: результати всеукраїнського опитування громадської думки : аналітичний звіт (березень 2019). Київ : ГО «Детектор медіа», 2019. 78 с. URL: https://detector.media/doc/images/news/archive/2016/164308/DM-KMIS_Report_05_2019_web.pdf.
4. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І.Д. Звереві ; 2-е вид. Київ ; Сімферополь : Універсум, 2013. 536 с.
5. Кононова М.М., Слюняєва Н.А. Проблема депривації і самодепривації в контексті функціональних взаємозв'язків «Я» суб'єкта з його психологічними захистами. *Психологія і особистість*. 2016. № 2(10). Ч. 2. С. 166–174. URL: <http://oaji.net/articles/2016/1815-1472642373.pdf>.
6. Красницька О.В. Профілактика сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2015. 20 с.
7. Максименко Е.Г. Модель самодепривації як соціально-психологічного явлення. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Вип. 27. С. 304–318. URL: <http://jna.bio.gov.ua/index.php/2227-6246/article/view/158644/157967>.
8. Соціальна педагогіка : навчальний посібник / за ред. О.В. Безпалько. Київ : Академвидав, 2013. 312 с.
9. Терлецька Ю.М. Вплив соціальної та економічної депривації науково-педагогічних працівників на їх професійну діяльність : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Івано-Франківськ, 2014. 350 с.
10. Фромм Е. Втеча від свободи. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2019. 286 с.
11. Фромм Е. Мати чи бути? Київ : Український письменник, 2010. 226 с.
12. Хмільяр О.Ф. Фейк – інформаційний маркер та регулятор поведінкової активності особистості військовослужбовця. *Вісник Національного університету оборони України. Питання психології*. 2021. № 3(61). С. 123–133. URL: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2021-61-3-123-133>.
13. Самодепривація психіки та дезадаптація суб'єкта : монографія / Т.С. Яценко та ін. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. 283 с.
14. Khmiliar O., Piankivska L., Krasnytska O., Cherevychnyi S. Transformational Influence of Fake Messages on the Behavioral Activity of an Individual: Psycholinguistic Aspect. *Postmodern Openings*. 2021. Vol. 12. № 2. P. 133–148. URL: <https://doi.org/10.18662/po/12.2/300>.

REFERENCES:

1. Brovko, O., Yatsiuk, M. (2019). Sotsialna deprivatsiia yak determinanta i naslidok protsesiv reformuvannia [The social deprivation as a determinant and consequence of reform processes]. *Ekonomichnyi rozvytok i spadshchyna Semena Kuznetsia* : materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kharkiv, 30–31 travnia 2019 r.). Kharkiv, 297–298. Retrieved from <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/21656/1/%D0%91%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E.%20%D0%92.%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8%202019.pdf> [in Ukrainian].
2. Hoshovskiy, Ya.O. (2018). Psykholohichni osoblyvosti ahresyvnosti deprivovanykh pidlitkiv [The psychological features aggressiveness of deprived teenagers]. *Psykholohiia: teoriia i praktyka*, 2 (2), 50–58. [https://doi.org/10.31339/2617-9598-2018-2\(2\)-50-58](https://doi.org/10.31339/2617-9598-2018-2(2)-50-58) [in Ukrainian].
3. Dzherela informatsii, mediahramotnist i rosiiska propahanda: rezultaty vseukrainskoho opytuvannia hromadskoi dumky [Sources of information, media literacy and Russian propaganda: the results of an all-Ukrainian public opinion poll] : analitychnyi zvit (berezen 2019). Kyiv : HO «Detektor media». Retrieved from https://detector.media/doc/images/news/archive/2016/164308/DM-KMIS_Report_05_2019_web.pdf [in Ukrainian].
4. Zvierieva, I.D. (Eds.). (2013). Entsyklopediia dlia fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Encyclopedia for social workers]. 2-he vyd. Kyiv, Simferopol : Universum [in Ukrainian].
5. Kononova, M.M., Sliuniaieva, N.A. (2016). Problema deprivatsii i samodeprivatsii v konteksti funktsionalnykh vzaiemozv'iazkiv «Ya» subiekta z yoho psykholohichnymy zakhystamy [The problem of deprivation and self-deprivation in the context of the functional relationship of the «I» – subject with his psychological defenses]. *Psykholohiia i osobystist*, 2 (10), (Vols. 2), (pp. 166–174). Retrieved from <http://oaji.net/articles/2016/1815-1472642373.pdf> [in Ukrainian].
6. Krasnytska, O.V. (2015). Profilaktyka simeinoi deprivatsii vykhovantsiv internatnykh zakladiv sportyvnoho profilu [Preventive measures of family deprivation of foster children in boarding schools of sports specialization] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.05. Kyiv [in Ukrainian].
7. Maksimenko, E.G. (2015). Model samodeprivatsii kak socialno-psihologicheskogo yavleniia [The model of self-deprivation as a socio-psychological phenomenon]. *Problemy suchasnoi psykholohii*, 27, 304–318. Retrieved from <http://jna.bio.gov.ua/index.php/2227-6246/article/view/158644/157967> [in Russian].
8. Bezpalko, O.V. (Eds.). (2013). Sotsialna pedahohika [Social pedagogy]. Kyiv : Akademvydav [in Ukrainian].
9. Terletska, Yu. M. (2014). Vplyv sotsialnoi ta ekonomichnoi deprivatsii naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv na yikh profesiinu diialnist [The impact of social and economic deprivation of research and teaching staff on their professional activities] : dys. ... kand. psykhol. nauk : 19.00.07. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
10. Fromm, Erikh (2019). Vtecha vid svobody [Escape from Freedom]. Kharkiv : Klub simeinoho dozvillia [in Ukrainian].
11. Fromm, Erikh (2010). Maty chy buty? [To have or to be]. Kyiv : Ukrainskyi pysmennyk [in Ukrainian].
12. Khmiliar, O.F. (2021). Feik – informatsiinyi marker ta rehuliator povedinkovoi aktyvnosti osobystosti viiskovosluzhbovtisia [Fake as an information marker and regulator of behavioral activity of the serviceman's personality]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. Pytannia psykholohii*, 3 (61), 123–133. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2021-61-3-123-133> [in Ukrainian].
13. Yatsenko, T.S., Bondar, V.I., Yevtushenko, I.V., Kononova, M.M., & Maksymenko, O.H. (2015). Samodeprivatsiia psykhyky ta dezadaptatsiia subiekta [Self-deprivation of the psyche and maladaptation of the subject]. Kyiv : vyd-vo NPU imeni M. Drahomanova [in Ukrainian].
14. Khmiliar, O., Piankivska, L., Krasnytska, O., & Cherevychnyi, S. (2021). Transformational Influence of Fake Messages on the Behavioral Activity of an Individual: Psycholinguistic Aspect. *Postmodern Openings*, 12(2), 133–148. <https://doi.org/10.18662/po/12.2/300>.